

Praktische lessen en inzichten na twee jaar onderzoek naar Peer Governance van energie

Onder begeleiding van Economy Transformers

Geschreven door Liesbet Hanekroot, Johannes Lankester en Derk Hueting

De energietransitie, velen praten erover, sommigen doen er iets mee, velen voelen zich onzeker. Wat bedoelen we er mee? Het gaat over een transformatie van de manier waarop wij, mensen, de energievoorzieningen organiseren.

Vanuit een onderbuikgevoel dat het fundamenteel anders moet én kan, is een 20-tal denkers en doeners, in opdracht van de Topsector Energie en onder inhoudelijke begeleiding van Economy Transformers met

Damaris Matthijsen en Rosa Lucassen, twee jaar lang op zoek gegaan naar een liefdevol alternatief. Kan 'lokaal' eigenaarschap van energie een sleutel voor verandering zijn en zo ja, hoe dan?

Deze verworven inzichten, voorbeelden en concrete stappen bieden ons en hopelijk jullie houvast in deze vaak verwarrende energietransitie - die tegelijkertijd kansen biedt op een voor een ieder gezondere wereld.

Het is mensenwerk; dit is de rode draad in ons verhaal en de lessen die we hebben geleerd.

Het huidige energiesysteem of ook wel de huidige energievoorziening is bedacht door mensen en dus kunnen ook alleen mensen dit

1. Het is mensenwerk

systeem aanpassen en verbeteren. Dat begint met het volwaardig erkennen en respecteren van mensen, en hen niet alleen als klant of afnemer van energie te zien. Als iedereen die dat wil een rol kan krijgen in de lokale, veelal meervoudige transitie, dan ontstaat er positieve energie en ontstaan er dus mogelijkheden voor verbetering en verbinding. Het gaat er daarbij niet alleen om de mensen die mondig zijn te erkennen, maar juist ook om de zachte geluiden van de rest van de gemeenschap en de minder voor de hand liggende 'partijen' zoals de aarde, dieren, toekomstige generaties te erkennen.

Met het erkennen van mensen en centraal

stellen van al het leven, ontstaan er ook vanzelf stevige, langlopende samenwerkingsverbanden en komt er ruimte voor lokale zeggenschap. Lokaal werken met mensen is per definitie integraal werken, omdat op lokaal niveau altijd meerdere transitie samenkomsten. Dit vraagt om een volgorde in het proces dat mensen eerst samen mogen nadenken over hun behoeften en oplossingen en dat daarna pas plannen uitgewerkt worden. Vanuit de menselijke maat ontstaan vaak nieuwe inzichten die tot mooie plannen kunnen leiden. Dit vraagt echt vertrouwen in het oplossend vermogen van de samenwerkende mensen. De keuzes worden dan niet gemaakt op basis van techniek en geld – die juist in de energietransitie een dominante rol krijgen toebedeeld – maar op basis van de gemeenschappelijke of gebundelde behoeften, passies & intenties.

Met andere woorden: Stel het leven, de menselijke maat, centraal als nieuwe koers zowel voor het heden als voor de toekomst.

Voor een verhaal uit de praktijk, luister ook naar [deze aflevering](#) van onze podcastserie *Onze Energie*, waarin Liesbet Hanekroot wordt geïnterviewd door Laurien Albeda.

Een van de eerste vragen die je als groep initiatiefnemers in de energietransformatie gezamenlijk wilt beantwoorden is: Wat is onze gezamenlijke intentie als initiatiefnemers? Waarom komen we bij elkaar? Door ieders eigen drijfveren te onderzoeken kunnen jullie intenties verzamelen, waaruit een gezamenlijke bron kan

die posities innemen, tarieven die alle kanten opgaan, ontoereikende infrastructuur, individuen die iets willen doen maar niet weten waar te beginnen of zomaar iets gaan doen. Een gezamenlijke intentie of bron geeft hierin richting.

Luister naar [deze aflevering](#) van de

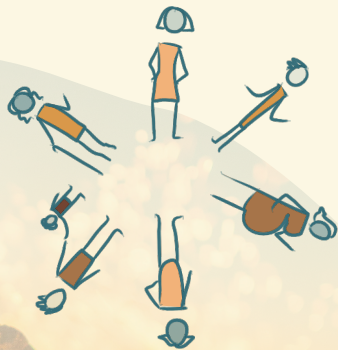
2. Start vanuit de gezamenlijke intentie (jullie bron) en blijf de bron voeden

ontstaan. Door het ontwikkelen van een gemeenschappelijke bron, ontstaat een sterke basis die je in staat stelt om beter om te kunnen gaan met de dynamiek en transformatie in de energiesector en in het energiesysteem. Het stelt anderen bovendien in staat om zich ook hieraan te verbinden. Bij deze dynamiek kun je denken aan onder meer: verouderde en tegelijkertijd snel veranderende wet- en regelgeving en beleidsinzichten, tegenstrijdige wetgeving, hoge urgentie in verband met voelbare klimaatveranderingen, technologische ontwikkelingen, veranderingen van subsidies en financieringsvoorwaarden, grote marktspelers

podcastserie 'Onze Energie' waarin Hugo Schönbeck, Louis Dietvorst en Vera Hofman vertellen over het belang van hun bron bij de Energiebieb.

Suggesties voor de manier waarop jullie tot een gezamenlijke intentie of bron kunnen komen, worden aangereikt in het boek 'Vrij, Gelijk & Samenleven' van Economy Transformers, geschreven door Damaris Matthijsen

Zodra jullie een gezamenlijke intentie of bron helder hebben, dan is het cruciaal om deze gezamenlijke intentie of bron regelmatig

opnieuw actief in jullie werk te betrekken. De gezamenlijke intentie of bron is namelijk hetgeen aan de basis ligt van jullie samenwerking. Deze bron heeft 'onderhoud' nodig om te zorgen dat het initiatief op koers blijft, dat de betrokken mensen en partijen telkens opnieuw erbij stilstaan wat jullie bindt, en om telkens opnieuw helder te maken hoe een ieder daar tegenaan kijkt. Dankzij dit geregelde onderhoud van de bron, kunnen de deelnemende mensen ook de veiligheid in de groep ervaren en versterken. Deze duidelijkheid over de bron en hoe jullie daarin staan, ondersteunt jullie ook juist bij ingrijpende en/of fundamentele beslissingen.

Enkele voorbeelden van dit soort situaties waarin de bron onder druk kan komen te staan en dus tegelijkertijd leidend kan zijn in jullie besluitvorming:

- Bij het aanvragen van een subsidie of lening: Voor veel subsidies, opdrachten/ aanbestedingen en leningen worden voorwaarden gesteld aan organisatievorm

en besluitvorming. Bijvoorbeeld bij de Subsidie voor Collectieve Energieopwek (SCE) worden een paar harde voorwaarden gesteld, o.a. dat er een specifieke juridische vorm, namelijk coöperatie, gebruikt wordt en dat er een specifieke manier van besluitvorming is (één lid, één stem). Als deze 'externe' eis niet aansluit bij de gezamenlijke intentie of de bron, terwijl dat wel de enige financiële mogelijkheid lijkt om de uitwerking van de droom te realiseren, dan is het risico groot dat de gezamenlijke intentie niet meer werkt als bindend element en de betrokkenen elkaar kwijt raken. De conclusie kan dan zijn dat er een andere financiële oplossing moet komen.

- Wanneer de kans zich voordoet om samen met een bestaande commerciële partij een zonneweide en/of windmolen te realiseren: Volgens 'Het minimaal 50% in lokaal eigendom principe' van het Klimaatakkoord zal die partij wellicht alleen willen samenwerken op voorwaarde dat jouw initiatief/organisatie uitsluitend zorgt voor financiële inbreng zonder bijbehorende zeggenschap. Als het voor jouw organisatie of initiatief van cruciaal belang is dat er ook volwaardig zeggenschap bij komt kijken, dan is dit het moment om de bron, de

essentie van jouw organisatie, te bevestigen met elkaar en dus passender oplossingen te zoeken.

- Bij een mogelijke overname van jullie initiatief of organisatie: Onderzoek dan wat de ruimte en mogelijkheden zijn om vast te houden aan jullie bron en mogelijk mensen in de rest van die organisatie te laten aanhaken aan die bron. Als de ruimte en mogelijkheden er niet (of voldoende) zijn om met jullie bron te werken, dan kan de conclusie zijn dat overname ongewenst is.
- Wanneer een vertegenwoordiger van een organisatie in jullie initiatief wordt vervangen/ opgevolgd door een andere representant: Het blijft mensenwerk, dus neem juist op zo'n moment de tijd om met elkaar die bron opnieuw te bevestigen en de nieuwe persoon te laten aanhaken daarbij.

In al deze gevallen kan het loslaten van de bron ertoe leiden dat de gemeenschappelijke intentie verloren gaat en er niet meer voldoende zelfsturing is om te werken aan vernieuwing van het systeem. Een ander gevolg kan zijn dat deelnemers aan jullie initiatief of organisatie afhaken, omdat ze zich niet meer kunnen vinden in de koers van de organisatie.

3. Werk vanuit intenties en innerlijke kracht

Ieder mens komt het beste tot zijn recht als we werkelijk werken en leven vanuit onze innerlijke kracht, dat een ieder doet waar hij/zij/die goed in is en zin in heeft, waarbij je geen rol vervult die is opgelegd.

Het is belangrijk de innerlijke kracht van jezelf

en van de anderen te kennen en te respecteren en de ruimte te geven voor eigen onderzoek, initiatieven en oplossingen. Daarmee organiseer je diversiteit aan standpunten en vaardigheden die je als groep tot je beschikking hebt. Deze diversiteit is ontzettend belangrijk om goed te kunnen omgaan met de grote complexiteit en de enorme maatschappelijke druk van de energietransitie. De energietransformatie vergt namelijk naast technische kennis en vaardigheden juist ook zelfinzicht, mensenkennis, omgevingsgevoeligheid, zelfzorg, communicatieve vaardigheden,

psychologische, juridische en financiële kennis en inzichten.

Bij besluitvorming op basis van deze inzichten (bijvoorbeeld via initiatief en raadpleging, sociocratie of deep democracy etc.) ontstaat ruimte voor de ander en dus ruimte voor creativiteit, oplossingsvermogen en eigen verantwoordelijkheid van de deelnemende mensen. Dat kan de kracht en de waarde van de besluiten dus versterken.

Concreet: Overweeg om allemaal individueel de zes sleutels uit het boek 'Vrij, Gelijk & Samenleven' in te vullen en te bespreken met elkaar. En bouw ook momenten in in jouw leven waarin je nieuwsgierig in een spiegel naar jezelf kijkt en/of naar jouw initiatief/organisatie kijkt. In jouw initiatiefgroep kunnen jullie jullie intenties en innerlijke kracht gezamenlijk onderzoeken bijvoorbeeld met behulp van de zes sleutels en/of met behulp van de vier kwadranten, zoals beschreven in het bovengenoemde boek.

Wat is een *gemeenschap*? Volgens ons is dat een groep mensen die gezamenlijke en gedeelde behoeften hebben, die daar gezamenlijk verantwoordelijkheid voor willen nemen en waar veelal meerdere thema's bijeenkomen. Als je werkt vanuit lokale gemeenschappen dan komen uitdagingen

schijnbaar onmogelijk maken om überhaupt een initiatief te starten op dit gebied. Het is dus de kunst om groot te dromen en te denken op langere termijn, en tegelijkertijd de eerste stappen te gaan maken in een kleinere gemeenschap. Dan kunnen er alvast resultaten behaald worden en tegelijkertijd kan iedereen

4. Begin bij kleine gemeenschappen (maar denk groot!)

samen zoals vergroening, ander gebruik van grondstoffen, lokaal voedselsysteem, tegengaan van eenzaamheid, gelijke kansen en gedeelde ervaringen.

De energietransitie maakt onderdeel uit van een groter aantal uitdagingen van deze tijd (klimaat, biodiversiteit, ongelijkheid etc.) en er zijn veel complicerende aspecten zoals (verouderde) regelgeving, verkokerde beleidsthema's bij overheden, monopolies, grote financieel sterke partijen, korte termijn belangen versus lange termijn belangen etc.. Dat kan het voor mensen

verkennen/leren hoe dat werkt, vertrouwen opbouwen, leren wat er allemaal bij komt kijken, welke partijen en regelgeving een rol spelen e.d.

Bijvoorbeeld bij het opzetten van een warmtenet in een stad/wijk, is het meestal nodig om eerst de benodigde gemeenschap op te bouwen met kleine stapjes, bijvoorbeeld door gezamenlijk isolatiemaatregelen te nemen of een spel te organiseren rondom (gezamenlijke) besparingsmogelijkheden in de eigen woning. Het kan helpen een duurzame buurt- of wijkvisie uit te werken in samenwerking met bestaande lokale organisaties zoals wijkraad, buurtcoöperatie, etc.

Dorpen hebben doorgaans al een bestaande lokale gemeenschap hebben; dat is een kans om op voort te bouwen. Dat vergt uiteraard wel dat jullie doelen aansluiten bij de behoeften en mogelijkheden van die bestaande gemeenschap. Het kan helpen met elkaar een duurzame dorpsvisie op te stellen. Daarmee wordt de gemeenschap gemobiliseerd, wordt een richting gekozen en ontstaat er draagvlak voor het initiatief. Een objectieve faciliterende begeleider is daarbij van belang. In [deze aflevering](#) van onze podcastserie 'Onze Energie' vertellen Johannes Lankester en Riejanne Bouma over hun ervaringen met het

Een bestaande lokale gemeenschap is een kans om op voort te bouwen als jullie doelen aansluiten bij de behoeften en mogelijkheden van de gemeenschap.

gezamenlijk vormgeven van energieopwek vanuit lokale gemeenschappen in Friesland.

Concreet: Breng met jullie initiatiefgroep in kaart welke lokale formele en informele gemeenschappen en ontmoetingsplekken reeds aanwezig en actief zijn, bijvoorbeeld kerkgemeenschappen, buurt- of dorps huis, sportclubs, rondom bibliotheken en andere ontmoetingsplekken. Ga in gesprek met hen, onderzoek hun behoeften en bedenk concrete acties om in die behoefte te voorzien.

5. Wees je bewust van eigendomsverhoudingen

De energietransitie grijpt in in het landschap en in de stad of gebouwde omgeving. In het verleden was de opwek, distributie, aansluitingen en opslag/balancering van energie vanuit de overheid gerealiseerd. Dat eigendom is in de afgelopen 25 jaar in de richting van privaat eigendom opgeschoven,

waarbij nog steeds bijvoorbeeld gas-, elektriciteits- en warmtenetten in eigendom zijn van overheid of semi-overheid. Veel van de opwekinstallaties van energie en warmte is juist bij private partijen en voormalige semi-overheden in handen. De huidige wetgeving is veelal in het oude systeem van eigendommen ontworpen en houdt het huidige systeem in stand. Als we willen dat individuen, bewoners, MKB en andere lokale partijen meer eigenaarschap dragen, zal dus ook het eigendom van bepaalde elementen in de wereld van de energie op de juiste plek moeten komen.

Concreet: Breng eerst in kaart wat van wie is. Loop rond in het betreffende gebied en onderzoek het eigendom van de grond, de lucht, de bodem, de gebouwen, het betrokken cultureel of ander erfgoed. Met andere woorden: Onderzoek van wie de grond (fysieke omgeving en elementen) is, van wie de arbeid (de inzet die gedaan wordt door levende wezens), van wie het kapitaal (o.a. financieel kapitaal, ideeën, patenten, kennis.) Wie kan deze zaken toewijzen? En besteed ook aandacht aan de opschaalbaarheid van deze zaken: Jullie kunnen bijvoorbeeld een idee of oplossing kopiëren, maar dan mis je de bijbehorende ervaring en inzichten die daarachter schuil gaan en die dat idee of die oplossing juist daar op dat moment positief hebben doen uitpakken.

Vervolgens kunnen jullie met elkaar onderzoeken hoe je met deze zaken wilt en kunt omgaan. Welk eigendom en eigenaarschap willen jullie in jullie ideale wereld waar hebben, zodat dat alle partijen optimaal dient? Dus geef antwoord op de vragen: wat willen jullie met elkaar delen, wat willen jullie per sé veiligstellen voor de toekomst (dus onverkoopbaar maken en van iedereen laten zijn) en wie doet dan wat met dat eigendom? Pim de Ridder licht in [deze aflevering](#) van de podcastserie van onze podcastserie 'Onze

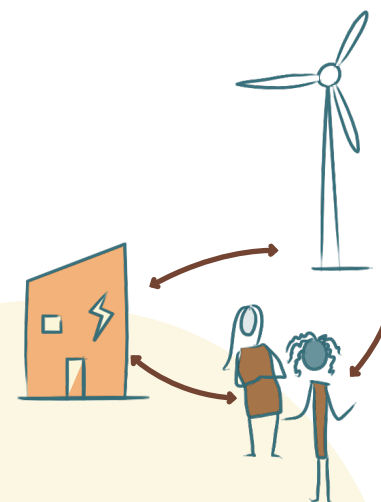

Energie' toe hoe in het dorp Terheijden het Traais Energie Collectief dit eigendom en eigenaarschap invult. De windmolen kan van niemand zijn, het is de daaruit opgewekte energie die je met elkaar als dorpsbewoners wilt delen.

Ook in Friesland zijn er voorbeelden van gemeenschappen die in samenwerking met de overheid het gezamenlijke eigenaarschap van de lokale warmtevoorziening vorm geven. Daarbij helpt het om zeggenschap en eigenaarschap op te knippen. Het eigenaarschap van de infrastructuur bij de overheid wordt over het algemeen geaccepteerd als de zeggenschap bij een groep burgers is belegd. Er zijn hiervoor meerdere entiteiten in de gemeenschap opgericht. Er is een stichting die het eigendom over het warmtesysteem krijgt. De zeggenschap van de burgers wordt georganiseerd via de lokale coöperatie. Momenteel worden samenwerkingsmodellen uitgewerkt waarbij het lokale warmtebedrijf in eigendom is van de gemeenschap en waarbij de overheid een bepaald percentage van de aandelen kan inkopen. In andere gemeenschappen wordt nu onderzocht wat de mogelijkheden zouden zijn van drievoudig eigenaarschap van het warmtesysteem. Voor meer details van en over drievoudig eigenaarschap, zie ook het boek 'Vrij,

Gelijk & Samenleven'.

In Nederland is er eigenlijk nog weinig ervaring met voorbeelden van warmtebedrijven in handen van lokale burgers. In Denemarken zijn die voorbeelden ruimschoots beschikbaar, zie de Deense website over District Heating DBDH.

Een windmolen kan van niemand zijn.

Het is de daaruit opgewekte energie die je met elkaar wilt delen.

6. Plaats jezelf af en toe in de gewenste toekomst

Durf te dromen over een andere, betere toekomst en onderzoek hoe het zou zijn als die droom nu al werkelijkheid zou zijn.

De keuzes en acties die we nu ondernemen om de energietransitie te versnellen, bepalen hoe de toekomst eruit ziet, hoe ver we de

temperatuurstijging door klimaatverandering kunnen beperken, hoe het landschap en de stedelijke omgeving er later uitzien. Jullie gaan dus voor de lange termijn relaties aan met partners en met het land.

Jezelf in de gewenste toekomst plaatsen helpt om dit langetermijnperspectief te zien. Het geeft energie om door te gaan. Het houdt jullie ook flexibel, het zorgt dat jullie openstaan voor andere perspectieven en mogelijke manieren van aanpak. Er leiden immers meer wegen naar Rome.

Dit droombeeld helpt ook om uit het beperkte beeld van de energietransitie als technische transitie van fossiele brandstof naar hernieuwbare energie met voornamelijk financiële winsten te komen (en blijven). Het helpt jullie om juist ruimte te creëren voor de sociale transformatie en het menselijke stuk ervan vorm te geven.

Concreet: Plaats jezelf in de toekomst zoals die in de buitenwereld zichtbaar zal zijn (bijvoorbeeld concreet een gedeelde windmolen van, door en voor de gehele wijk/dorp, gedeelde volhoudbaar opgewekte stroom of warmte). Stel je de verbinding met elkaar en de omgeving voor, de relatie met andere onderwerpen die hier spelen, op volhoudbare manier voor alle leven en op basis van vertrouwen. Roep daarnaast ook het gevoel op dat je in die gewenste toekomst ervaart.

Als je dat gevoel dat je ervaart in die gewenste toekomst in het nu kunt ervaren, kan dat je helpen om andere mensen te inspireren en passende partners te vinden. Luister ook naar [de aflevering](#) van onze podcastserie 'Onze Energie' waarin Joey ten Cate vertelt over hoe dat bij hem uitpakt in Zuid Holland.

Doe je ook mee?

Doe, denk, praat, ontdek je met ons mee?

Ga naar onze [LinkedIn-groep](#).

Luister naar [deze aflevering](#) van de podcastserie 'De Broedplaats' van Economy Transformers over de rol van de initiatiefnemer

Of neem contact op met Liesbet:

Liesbet.Hanekroot@kennemerenergie.nl

De inhoud van dit document komt voort uit bijeenkomsten van de praktijkleergroep Peer Governance die gedurende twee jaar plaatsvonden, onder inhoudelijke begeleiding van Damaris Matthijsen en Rosa Lucassen. Deelnemers aan de groep waren Joey ten Cate, Louis Dietvorst, Nathalie van Loon, Marcel Heskes, Pim de Ridder, Riejanne Bouma, Hotze Hofstra, Johannes Lankester, Derk Hueting, Andrea van de Graaf, Hugo Schönbeck, Louise Boelens, Steven Volkers en Sible Schöne.

De praktijkleergroep Peer Governance is gefinancierd door het programma Maatschappelijk Innoveren van de Topsector Energie.

Redactie: Liesbet Hanekroot, Johannes Lankester, Derk Hueting, Rosa Lucassen en Laurien Albeda

Eindredactie: Liesbet Hanekroot en Laurien Albeda

Visualisaties en lay-out: Laurien Albeda

Publicatie: oktober 2023